

egyiket sem. A kert azonban megmarad. És e kertben békésen férnek meg egymással az emberi kultúra múltjának rekvizitumai, azok a szellemi értékek, melyek az őket számbavevőnek erőt, kitartást és biztonság adnak.

Annak az állapotnak, melyet Vas István kiküzdött magának, s amely egy „köztes” tartomány, ahonnet visszatekinthet megtett útjára, de kifürkészheti azokat az átkelőket is, melyek tovább visznek a meredeken, egyik legvonzóbb, példamutató sajátossága a lélek egyensúlyi állapota. Benne nyoma sincs pániknak, rémületnek, kapkodásnak. A költő nyugodt biztonsággal jelentheti ki: „Nem érdekel már semmi sem / Csak amiben hinni tudok / Ha éppen utamba akad”. Ne higgyük azonban, hogy céltalanul bolyong a zord faóriások között. Ott érezzük a sóvárgást is: hogy elérje s megtalálja mindazt, amiben hinni lehet és érdemes! Nem szűnő nyugtalanság hajtja akkor is, amikor békés szemlélődéseiről számol be és a napok múlását regisztrálja.

Vas István lírájának alapvető jellegzetessége volt s maradt az objektivitással palástolt szenvedély, az a konok reménykedés, melynek képe és állapota most is felbukkan költeményeiben. Látszólag betegségét, el-esett voltát panaszolja, elmondja, hogy falni akar még az élet kenyereből, de valahol a lelke mélyén ott lobognak azok a zászlók is, melyek a szabadságot és a kötetlenséget, az élet lebírhatatlan dicsőségét hirdetik, s amelyeket kibontva a régi tűzzel és hévvel rohan a halál bástyái ellen, a lét boldog diadalát hirdetve:

*Esedezem, fő jötevőm, Professzor Uram,
Helyezzen már szabadlábra, de hamarosan.
Ó, hiszen már kutyaabajom, kár volna itt*

*töltenem
Azt a kurtá időt, melyben vár még lopott,
öregkori szerelem.*

*Higgye el, hogy majd a kórházkapun túl
Saskestélyű lelkem börtönéből szabadul.*

*Sőt, az is lehet, hogy fent még egyszer hívják
szállani*

*A százsorszent égi szabadságnak fehér
zászlai.*

(Kórházban)

RÓNAY LÁSZLÓ

Kismonográfia Tersánszkyról

Rónay László máris tekintélyes irodalomtörténeti munkássága a Nyugat szellemi öröksége köré épül, s ez az örökség nem véletlenül kap mind nagyobb szerepet a jelen irodalmi és kulturális életében. A Nyugat irodalma eleven hagyományt jelent, amely a mában és a holnapban egyaránt érvényes erkölcsi és esztétikai értékeket mutat fel, egyszersmind az irodalmi élet alakulásának természetes normáit képviseli. Rónay László kétségtelen érdeme, hogy ezekre az értékekre, ezekre a normákra egyforma gonddal ügyel. Szellemi értékek gondozójaként nemcsak az irodalomtörténetirő elemi „munkaköri köteleltségeinek” tesz eleget; nemcsak adatokat és összefüggéseket tár fel, nemcsak irodalomtörténeti tényeket rendszerez, hanem egy követésre méltó nagyszerű irodalmi örökséget is közvetít.

Ennek a feltáró, rendszerező és közvetítő tevékenységnek számos eredménye van: irodalomtörténeti kismonográfiák Kosztolányiról, Thurzó Gáborról, Képes Gézaról és Devecseriről, elemző tanulmányok Babits és Kosztolányi regényeiről, személyes mozzanatokban gazdag arcképvázlatok Sík Sándorról, Illyés Gyuláról, Vas Istvánról, Kálnoky Lászlóról, Szentkuthy Miklósról, Lovass Gyuláról. Ezeket egészíti ki most Tersánszky Józsi Jenőről írt munkája, amely a Gondolat Kiadó „Nagy Magyar Írók” című sorozatában jelent meg. A kismonográfia népszerű író, a kritikai közéletben is nagyrabecsült alkotó egyéniséget választott hősének, Rónay László korszerű irodalomtörténeti összefoglalása olyan kitűnő előzményekre támaszkodhatott, mint Móricz Zsigmond, Schöpflin Aladár, Szegi Pál és Féja Géza korábbi, vagy Bodnár György, Kerékgyártó István és Szalay Károly későbbi esszéi, tanulmányai.

A Nyugat írói, kivált a „nagy nemzedék” képviselői, akik közé Tersánszky is tartozott, az alkotó személyiség elsőbbségét hirdették a mű felett. Lehetséges, hogy ez nem éppen korszerű esztétikai állásfoglalás, a „nyugatosok” törekvéseit mindenestre hiven fejezte ki. Tersánszky és társai az írói tehetség, tapasztalat és morál mindenek-

felett való erejében hittek, és ez az erő az ő esetükben valóban érvényesült: páratlan tehetségek gyűltek össze a „nagy nemzedék” körében, a történelem és az élet sűrűjében szereztek tapasztalatokat, írói moráljuk pedig ma is példa lehet. A szerző érdeklődését, könyvének tanulsága szerint, az alkotó személyiség sokszínű gazdagsága, szinte reneszánsz formátuma vonzotta: „volt benne valami a reneszánsz ember teljességre törekvéséből” – írja egy helyen, s ez a teljesség nemcsak az irodalomban és a muzsikálásban, a sajtóban és a színpadon érvényesült, hanem mindenekelőtt az elbeszélő prózában, amelynek lehetőségeit Tersánszky szüntelen kísérletekben próbálta ki.

Rónay Lászlót az írói egyéniség kimeríthetetlen gazdagsága bilincselte le, s ez nem lehet véletlen olyan korban, midőn a nagyszerű alkotó tehetségek távozása után irodalmunkban jobbára a „kismesterek” vették át a vezető szerepet. Az élő irodalommal is módszeresen foglalkozó kritikus mintha nosztalgiát érezne a nagyszabású teremtő egyéniség iránt. Elsősorban mégsem személyiségekért akart adni, hanem az írói pálya történetét, s ezt nagyon helyesen a művek elemzésére építette. Mint pontos monográfus a Tersánszky-könyvek kronológiája szerint halad előre, eközben megkülönbözteti az írói pálya nagyobb szakaszait. Módszere a művek belső világának elemző feltárásában áll; azt keresi, hogy ennek a páratlan regényvilágnak a létrejöttében milyen szerepet tölt be a cselekmény, az emberalakok gazdag galériája, az író sajátos életfilozófiája és minden kihívó megnyilatkozása ellenére is szigorú erkölcsi rendszere, továbbá egyéni, bővérű és lebilincselő stílusa.

POMOGÁTS BÉLA

Gergely Ágnes: Stációk

A Jézus halálára emlékeztető Kálvária dombokon tizenkét stáció, a keresztút egy-egy epizódjára emlékeztető megálló vezet a kápolnákhöz, templomokhoz, a megváltást hirdető feszületig:

Vajon hány stáció vezet Kelet-Közép-Európának az 1919–1920-as első stációja

után megmaradt kis országaiban, kis népek körében a megváltásukig? S benne egymásra torlódó, kénytelen-kelletlen vagy tudatosan keresztet cipelő egyedi sorsok tovább öröklődő; a nem hivatalos, a nem is megírt, a hol ezt, hol azt nyilvánosan megtagadott történelem szenvedő alanyainak, vagy szereplőinek megváltásáig hány stációnál roskadnak össze nemzetek, embercsoportok?

A pilátusi kérdés: „Mi az igazság?” – pusztába kiáltó szó marad-e, vagy van-e válasz? Lehet-e igazságot tenni a világnak ezen a pontján óslakosok, bevándoroltak, kisebbségek, saját nemzetben belüli elnyomottak javára? Meddig tart a mások megostorozása? Meddig az önvád és önkínzás? Ki kit és miért alázhat meg és ki kinek, mikor és mivel vágthat vissza?

Ebben az eszeveszett és több mint hatvan éve tartó tumultusban hogyan lehet emberként megmaradni, élni, vagy halni önmagunk elvesztése, igazi megsemmisülése nélkül?

Az én olvasatomban erről és semmi másról nem szól *Gergely Ágnes* legújabb regénye, amelynek gyakorlati szempontból is nagy értéke van: kis könyvtárat pótol ezeknek az évtizedeknek történetéről. A harmincas évek többpártrendszeres választásainak manipulációi; az ázsiai nyomor és a legfejlettebb európai életformák hazai, keveredés nélküli, elkülönült jelenségei; a falun és városban egyaránt virágzó „bunkós” provincializmus, értelemellenesség, sőt tudatos zavarkeltés; a német megszállást követő összeomlás hatása; a felszabadulást követő évtized, egészen 1956 ősziéig a regény változó háttere. És mégsem változó, mert bizonyos helyzetekben és körülmények között, különféle jelvényekkel, jelszavakkal, szinte automatikusan ugyanazok a típusok jelennek meg az utcákon, a börtönökben – akár mint örök, akár mint rabok –, a lincseléseknél és a legális kivégzéseknél, a helyezkedéssel járó újrakezdéseknél és a hatalom egyes posztjain.

E háttér előtt éppen olyan nehéz Rómeónak és Juliának lenni, mint korábban, bár mely más korszakban. A történet tragikus eleme éppen az, hogy a „semmivel és senkivel” nem törődő, egymásra talált fiatalokkal végül igenis törődnek...! A shakespeare-i történetben a szülők, a szűk család, az érdekek és a konvenciók. Gergely